

שתיית יין לכהנים בזמן הזה / כב:

תוכן:

הצגת הסוגיא

שיטות הראשונים

יישוב שיטת רש"י

שיטת הרמב"ם

סיכום

הצגת הסוגיא

הגמ' בדף כב: אומרת:

"...ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא רבי אומר רבי אומר אני כהנים אסורין לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו ואמר אביי כמאן שתי כהני חמרא האינדא כרבי מכלל דרבנן אסרי התם היינו טעמא מהרה יבנה בית המקדש ובעינן כהן הראוי לעבודה וליכא הכא נמי בעינא כהן הראוי לעבודה וליכא הכא אפשר דמספר ועייל התם נמי אפשר דניי פורתא ועייל דאמר רב אחא דרך מיל ושינה כל שהוא מפגיגין את היין ולא איתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא לא שנו אלא ששתה כדי רביעית אבל יותר מכדי רביעית כל שכן דדרך טורדתו ושינה משכרתו רב אשי אמר שתויי יין דמחלי עבודה גזרו בהו רבנן פרועי ראש דלא מחלי עבודה לא גזרו בהו רבנן מיתבי ואלו שבמיתה פרועי ראש ושתויי יין בשלמא שתויי יין דכתיב יין ושכר אל תשת אתה ובניך ולא תמתו אלא פרועי ראש מנא לן דאיתקש שתויי יין לפרועי ראש כתיב וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו וכתב בתריה ויין לא ישתו וגו' מה שתויי יין במיתה אף פרועי ראש במיתה ומינה מה שתויי יין דמחלי עבודה אף פרועי ראש דמחלי עבודה קשיא אמר ליה רבינא לרב אשי האי עד דלא אתא יחזקאל מאן אמרה וליטעמיך הא דאמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו עד שבא יחזקאל ולימדנו כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבוא אל מקדשי לשרתני עד דלא בא יחזקאל מאן אמרה אלא גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא הכא נמי גמרא גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכה אקרא (וכי גמרי הלכה למיתה לאחולי עבודה לא גמירי)".

הגמ' אומרת שיש פסוק שכהנים צריכים להסתפר אחת לשלושים יום, ואז הגמ' שואלת למה כהנים כיום לא מסתפרים כל שלושים יום. הגמ' מתרצת שזה כמו יין, שמותר לכהנים לשתות יין בזמן שהם לא באים לבית המקדש, ועל זה הגמ' מקשה מרבי, שהוא מתיר לשתות יין בזמן הזה, ומשמע שרק רבי מתיר וחכמים אסורים. הגמ' מתרצת שלגבי תספורת, גם אם מהרה יבנה בית המקדש, יכול להסתפר מיד ולעבוד, ולגבי יין (יותר מרביעית) אין לו פתרון מידי, ולכן כהנים היום לא צריכים להסתפר כל שלושים יום אך אסורים בשתיית יין. רב אשי מתרץ תירוץ אחר, ששתויי יין מחללים את העבודה, ולכן חכמים גזרו שלא ישתו יין משום מהרה יבנה, אבל פרועי ראש לא מחללים את העבודה, לכן חכמים לא גזרו שצריכים להסתפר כל שלושים יום משום מהרה יבנה.

דעת רבי המובאת בגמרא מופיעה בסוף הברייתא, הברייתא המלאה מובאת בגמ' בתענית (ז):

"תנו רבנן מפני מה אמרו אנשי משמר מותרין לשתות יין בלילות אבל לא בימים שמא תכבד העבודה על אנשי בית אב ויבואו ויסייעו להם מפני מה אמרו אנשי בית אב לא ביום ולא בלילה מפני שהן עסוקין תמיד בעבודה מכאן אמרו כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתו אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל אותו היום במכיר משמרתו ואין מכיר משמרת בית אב שלו ויודע שבתו אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל אותה שבת אינו מכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתו אבותיו קבועין שם אסור לשתות יין כל השנה רבי אומר רבי אומר אני אסור לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו".

שיטות הראשונים

יש מח' ראשונים איך להסביר את המחלוקת בין רבי לחכמים. רש"י אומר שכל הברייתא היא בזמן הזה, חכמים אומרים שההיתר לשתות יין תלוי אם הכהן מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו או לא. ורבי חולק על חכמים, ואומר שאם היינו חוששים לשמא יבנה, אז אפילו כהן שמכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו היה אסור לשתות יין לעולם¹, 'אבל מה אעשה שתקנתן קלקלתן' שנחרב הבית ולא חוששים לשמא יבנה², וזה מתיר לכהנים לשתות יין.

מרש"י משמע שמח' רבי וחכמים, היא בזמן הזה, האם חוששים שמא יבנה בית המקדש פתאום או לא, והמח' היא על כל הכהנים, גם מי שמכיר משמרתו וגם מי שלא.

רבנו חננאל בתענית מסביר אחרת, הוא מוסיף בדברי רבי 'פגון זה'. הוא מסביר שרבי חולק על חכמים רק בכהן שלא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו, ורבי מתיר לו לשתות יין מפני "שאפילו אם יבנה הבית אינו משמש עד שישב ב"ד של כהונה ויקבעוהו באיזה יום ישמש לפיכך עכשיו מותר". ר"ח מסביר שרבי גם חושש לשמא יבנה, אבל הוא אומר שגם אחרי שיבנה הבית ייקח זמן עד שב"ד יקבע מתי הוא משמש, ועד אז כבר יעבור יינו מעליו, ולכן מותר לכהן שלא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו לשתות יין בזמן הזה³. אבל כהן שמכיר את משמרת בית אב שלו או את משמרתו גם רבי מודה שאסור לשתות באותו יום או שבוע של משמרתו⁴.

המאירי (בסנהדרין ובתענית) מסביר את הברייתא שהיא בזמן שבית המקדש קיים, ומח' רבי וחכמים היא רק לגבי כהן שלא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו, שחכמים חוששים שלמרות שהוא לא מכיר את משמרתו, הם מכירים אותו, ואם יצטרכו לו יקראו לו לבוא לעבוד, ולכן אסור לו לשתות יין. אבל רבי אומר שכיוון שהוא לא מכיר כלל, לא את משמרתו, ולא את משמרת בית אב שלו, אז 'תקנתו קלקלתו', זה מראה שהוא כהן כזה שלא רגיל לימנות ולעבוד, ואין חשש שיבואו לקרוא לו, לכן מותר לו לשתות יין.

והמאירי מסביר שאביי לומד מהברייתא גם לזמן הזה, 'כמאן שתו כהני חמרא האינדא כרבי', כמו שרבי אומר שמפני שלא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו, לא חוששים שיקראו לו לעבוד, והקלקלה הזאת מתיירה לו לשתות יין - אותו דבר גם לגבי הקלקלה של חורבן הבית. למרות שהיה צריך לחוש שמא יבנה בית המקדש⁵, "קלקלת החורבן ושולטנות יד האויב עליו מתקנתו לשתיה ואין חוששים לתכיפת גאלה ואפילו באותו זמן שהיה סמוך לחורבן והם היו מקוים גאלתם כרגע ולא היו צריכים לבנין שהרי מקריבים אף על פי שאין בית

¹ "דחיישינן שמא ישנתה סדר משמרות ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת ונמצא זה צריך לעבוד" (לשון רש"י בתענית) ובסנהדרין כתב: "שמא יבנה וכל הקודם ואישתכח עייל ועביד" (מהר"י קורקוס (ביאת המקדש א, ז) כתב שהכל דרך אחד).

² רש"י בתענית כותב: "דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה", ומהר"י קורקוס (שם) הקשה עליו מה הסברא בזה, הובא לקמן, וע"ש מה שכתבנו ליישב את רש"י.

³ לפי ר"ח משמע 'שתקנתו קלקלתו', הקלקלה היא זה שהוא לא יודע את משמרת בית אב שלו, ולפ"ז יותר מובנת הגירסא 'תקנתו קלקלתו' בלשון יחיד, כי זה קאי רק על הכהן הזה, אבל לפי רש"י הכוונה על החורבן ולכן לפי רש"י הגירסא היא 'תקנתו קלקלתו', כי זה קאי על כל הכהנים (מהר"י קורקוס (שם)).

⁴ ר"ח מוסיף שאביי שאמר 'כמאן שתי האינדא כהני חמרא כרבי', הוא עצמו, שהיה כהן מבני עלי (כדאמרינן בר"ה יח. ויבמות קה). לא היה שותה יין. כך הוא מסביר את הגמרא בכתובות (סה). שרבי אמר לאשתו של אביי 'ידענא ביה בנחמני דלא הוה שתי חמרא'. האור שמח (ביאת מקדש א, ז) כתב שמפני שידע שהוא מבית עלי, לכן לא שתה יין, כדעת רבי, כיוון שידוע את משמרתו, כשיבנה בית המקדש לא יצטרכו ב"ד לקבוע את משמרתו, ויצטרך לעבוד מיד, ואסור כל יום שמא עכשיו היום שלו.

⁵ המאירי (בסנהדרין) כותב: "היה לנו לחוש שמא יבנה מעט מקדש בפתע ויצטרכו להקריב". הרב אברהם סופר, בהערות על המאירי, כותב: "ברור לי שכוונת רבינו במילים 'מעט מקדש' היינו המזבח שמקריבין אעפ"י שאין בית כמש"כ הרמב"ם (בית הבחירה ו, טו), וכך עשו בימי עזרא כדכ' (עזרא ג, ג) ובניית המזבח הוא דבר קל ויוכל להיות גם בפתע, וגם מקומו קל הוא למצוא ע"פ חשבון ואי"צ לנס ולמשיח ונדחה השגת הראב"ד על הרמב"ם וע' בכ"מ...". ודבריו כמעט מפורשים בדברי המאירי בתענית שהובאו בפנים: "ולא היו צריכים לבנין שהרי מקריבים אף על פי שאין בית".

והיה לנו לאסרה לכל כהן שמא יתחלפו המשמרות או יצטרכו כולם לחנוכת הבית או יהו שוות בו ברגלים אינו כן אלא קלקלת החורבן מתקנתו", אז לא חוששים שמא יבנה, לכן לפי רבי בזמן הזה כהנים יכולים לשתות יין. הריטב"א (בתענית) מסביר את המוח' בזמן הזה, ורבי חולק על חכמים אפי' במכיר בית אב שלו, "דקסבר דלעתיד לבא אין חילוק משמרות שעבדו אלא כל הכהנים יהיו שוין בעבודה כמו שהיו ברגלים". והוא מוסיף שלולא אביי היינו חושבים שת"ק אסר רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל מדברי אביי אנו לומדים שת"ק אסר גם בזמן הזה.

היד רמ"ה (בסנהדרין) מביא את פ' רש"י, ומקשה עליו, שאם רבי סובר שהיה ראוי לאסור לשתות יין משום שמא יבנה, מה הכוונה 'אבל מה אעשה שהרי תקנתו קלקלתו', והיה צריך לומר 'אבל אין חוששין שמא יבנה פתאום'. לכן הוא מסביר שרבי מדבר רק על כהן שלא מכיר משמרתו, ו'חרבן ביה"מ ששיכחו זמן משמרתו והיה בדין שיקלקלנו ויאסרנו ביין לעולם כדין כל כהן שאינו מכיר את משמרתו הוא תיקונו והתירו לשתות יין מאחר שחרב בית המקדש דאמר קרא בבואכם בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה מותר ולא חיישינן שמא יבנה".

יישוב שיטת רש"י

לפי רש"י שמסביר שמח' רבי וחכמים היא ב'שמא יבנה', קשה דהרי קי"ל שאומרים 'מהרה יבנה בית המקדש', לדוג' לגבי יום הנפ' (ר"ה ל: סוכה מא: מנחות סח:). שרבן יוחנן בן זכאי התקין שכולו יהיה אסור משום שמא יבנה, וא"כ כיצד אומרים שרבי סובר שלא אומרים 'שמא יבנה'?

את השאלה הזאת כבר שואל התוס' רא"ש (סנהדרין כב: ד"ה שתקנתו קלקלתו):

"הא דאמר בפ' מי שהוציא והוה הריני נזיר ביום שבן דוד בא אסור לשתות יין כל ימי החול וכן בפ' בתרא דראש השנה שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהא יום הנפ' כולו אסור משום גזרה שמא יבנה בית המקדש, לא דמי לכהנים דהכא דאין גוזרין על הצבור אלא א"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה..."

התוס' רא"ש מתרץ שזה גזירה, ולגבי יין לא גוזרים כי זה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, שיהיה אסור לכהנים לשתות יין לעולם, לכן למרות שחוששים ל'שמא יבנה', מותר לכהנים לשתות יין בזמן הזה.

המהר"י קורקוס (ביאת המקדש א, ז) מקשה על רש"י:

"ובאמת דלשיטת רש"י קשה וכי מפני שזה כמה שנים שלא חזרה בירה יותרו לשתות והא בכמה דוכתי אמרינן מהרה יבנה ויאמרו וכו' ואם יתמהמה חכה לו ופתאום יבא אל היכלו ואין הפרש בין שנים מועטי' לשנים מרובות ומה טעם לומר בזה שמפני שזה כמה שנים ולא חזרה בירה תקנתו קלקלתו ואביו ואביו שבתחלה היו אסורין שמא יבנה הבית ואלו יהיו מותרין מפני שלא נבנית עד עתה אדרבה כל מה שהם יותר שנים ראוי לחוש יותר שבמהרה יבנה כל שכן שאף לפי דרכו בימי רבי לא היו כ"כ שנים מרובות ובעירובין פ"ד (מג.) על הא דאמרינן הריני נזיר ביום שבן דוד בא דאסרינן ליה...⁷ ולדעת הר"א אינו נראה שהוא מפני שזה כמה שנים ולא חזרה ומ"מ גם לדידיה קשה למה לשמא יבנה לא חיישינן אפילו במכיר שאינו אסור אלא יום אחד בלבד ולמה נקל בכך ונתיר ולא נחוש לשמא יבנה כמו שחששו בכמה מקומות".

המהר"י קורקוס שואל על רש"י, מה הסברא שמפני ש'כמה שנים שלא חזרה בירה', זה סיבה לומר שלא חוששים ל'שמא יבנה'. אולי אפשר ליישב את רש"י ע"פ המאירי בסנהדרין שכתב: "שקלקלת החורבן ושללא היה בנינו בפתע מצוי כל כך אף בסמוך לחורבן אחר ששלטה בו יד האויב מתקנתם להיתר שתייה". זה שלא נבנה בית המקדש מיד לאחר החורבן, זה סיבה למה לא חוששים לשמא יבנה.

⁶ היד רמ"ה מסביר עוד הסבר דומה, שהנפק"מ בין ההסברים היא האם זה שהוא יודע את המשמרת שלו אסר אותו או לא.

⁷ כמה מלים מטושטשות בכת"י (הערת מהדורת פרנקל).

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (ביאת מקדש א, ז) כותב:

"כל כהן שיודע מאי זה משמר הוא ומאי זה בית אב הוא ויודע שבתי אבותיו קבועים בעבודה (היום) אסור לו לשתות יין כל אותו היום, היה יודע מאי זה משמר הוא ואינו מכיר בית אב שלו אסור לו לשתות כל אותה שבת שמשמרתו עובדין בה, לא היה מכיר משמרתו ולא בית אבותיו הדין נותן שאסור לשתות יין לעולם, אבל תקנתו קלקלתו והרי הוא מותר לשתות תמיד שאינו יכול לעבוד עד שיקבע בבית אב שלו ובמשמרתו".

הרמב"ם פוסק כרבי, אבל הוא מסביר שרבי חולק רק במקרה של כהן שלא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו.

הרמב"ם לא כותב האם הוא מדבר בזמן המקדש או בזמן הזה, והמאירי (בתענית) כותב שהרמב"ם מדבר בזמן המקדש: "לפי דרכך למדת על פירוש בריתא זו לפי שטה זו שעל זמן שבית המקדש קיים היא שנויה... ונראה לומר שזו היא שטת גדולי המחברים".

מצד שני, הרמב"ם בסוף דבריו כותב: "שאינו יכול לעבוד עד שיקבע בבית אב שלו ובמשמרתו" וזה כמו דברי רבנו חננאל: "אינו משמש עד שישב ב"ד של כהונה ויקבעוהו באיזה יום ישמש", וא"כ אפשר להסביר אותו גם כר"ח⁸, ובזמן הזה.

הראב"ד כותב על הרמב"ם:

"א"א כמה דבריו חלושים וקלושים וכי כשיבנה בית המקדש לא יהיה שם מצרף ומטהר ומודיע המשמרות הראויות ושבתם ויומם ואי זה שהות יהיה שם לקביעותם אבל הלכה כרבי שתקנתו קלקלתו שאין עכשיו שעת עבודה ולמהרה יבנה לא חיישינו ובין מכיר ובין שאינו מכיר מותר לשתות יין דסתמא אמר אביי כמאן שתו כהני האידינא חמרא כרבי".

הראב"ד שואל על הרמב"ם שכשיבנה בית המקדש לא יהיה שהות עד שיקבעו את המשמרות, אלא יצטרכו לעבוד מיד, ולא יהיה זמן עד שיעבור היין מעל הכהנים. והוא מסביר את רבי כשיטת רש"י שרבי לא חושש למהרה יבנה, והוא גם חולק על חכמים בכל המקרים, בין במכיר משמרתו ובין בלא מכיר.

לגבי קביעת המשמרות, אפשר ליישב את הרמב"ם ע"פ דברי המאירי בסנהדרין: "היה לנו לחוש שמא יבנה מעט מקדש בפתע ויצטרכו להקריב"¹⁰ שמספיק שיהיה רק מזבח ואפשר כבר להקריב קרבנות, כמו שפסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (ו, טו): "לפיכך מקריבין הקרבנות כולן אף על פי שאין שם בית בנוי" ובמקרה כזה כן ניתן לחשוש שלא יהיה שם מצרף ומטהר".

ולגבי הסבר דברי רבי, כבר ראינו שזה מח' ראשונים איך בדיוק להסביר את רבי, שהראב"ד הוא כרש"י, אבל הרמב"ם סובר כדברי ר"ח או המאירי.

בעל כרם יהושע (סנהדרין כב:) כותב שהרמב"ם מסביר שרבי חולק דווקא במקרה של כהן שלא מכיר את משמרתו, מפני השאלה שהבאנו לעיל מהתוס' רא"ש, שהרי קי"ל שחוששין למהרה יבנה בית המקדש, וא"כ כיצד ניתן לומר שרבי, שהלכה כמותו, סובר שלא אומרים 'מהרה יבנה'. לכן הרמב"ם סובר שרבי חולק רק על כהן שלא מכיר את משמרתו ומשמרת בית אב שלו, אבל באמת רבי מודה לחכמים בשאר המקרים, וכן חוששים ל'מהרה יבנה'.

למרות שלכאורה הרמב"ם לא פסק שאומרים 'מהרה יבנה'. לגבי יום הנף ששם הגמ' אומרת שרבו יוחנן בן זכאי התקין שכולו יהיה אסור משום 'מהרה יבנה', הרמב"ם (מאכלות אסורות י, ב) פוסק שיום הנף אסור מהתורה

⁸ כ"כ האור שמח כאן.

⁹ לפי מהדורת שבת פרנקל.

¹⁰ ע' לעיל הערה 5.

ולא מתקנה, כי כתב: "ובזמן שאין בית המקדש כל היום כולו אסור מן התורה". פסק זה הינו כדברי רב נחמן בר יצחק שאמר שמן התורה הוא אסור ולא תקנה משום 'מהרה יבנה', ומשמע לכאורה שהרמב"ם לא סובר שאומרים 'מהרה יבנה'.

אבל אפשר ליישב שהרמב"ם פסק כרב נחמן בר יצחק שאמר שיום הנף אסור מן התורה, משום שהוא בתראי¹¹ ולא משום שהוא חולק על הדין של 'מהרה יבנה'. יכול להיות שרב נחמן בר יצחק עצמו מסכים שיש חשש של 'מהרה יבנה', אלא שלגבי יום הנף הוא סובר שאסור מן התורה ולא מתקנת חכמים. באופן כללי יש לשאול מדוע הלכה כרבי נגד חכמים, וגם רואים שהגמ' מקשה 'מכלל דרבנן אסרי' ולא מקשה מרבי מדעת רבי עצמו. הר"ן (סנהדרין כב): כבר שואל את השאלה הזאת:

"וא"ת אמאי קא מקשה מכלל דרבנן אסרי לימא ליה אה"נ דרבנן אסרי אבל אנן סמכינן כר' כדאמרינן בשתיית היין דשתו כהני האידינא יין כרבי. וי"ל שאין הדבר ברור כל כך שיהיה הלכה כרבי בשתיית יין אלא מתוך הדחק עושין כרבי וסומכין שיהיה הלכה כמותו אף מחביריו אף על פי שאין הדבר ברור אבל בפריעת ראש למה".

הר"ן כותב שזה באמת לא כזה ברור שהלכה כרבי, אלא כיוון שלדברי חכמים אסור לכהנים לשתות יין לעולם, להלכה למעשה עושים כרבי¹², אבל לגבי פריעת ראש, שזה לא דוחק גדול אם כהנים יצטרכו להסתפר כל שלושים יום, אז אין סיבה לסמוך על דעת רבי, לכן היה צריך להיות הלכה כחכמים שצריך להסתפר כל שלושים יום גם בזמן הזה.

סיכום

רבי וחכמים נחלקו האם מותר לכהנים לשתות יין בזמן הזה, ונחלקו הראשונים איך להסביר את המחלוקת שלהם - האם הם נחלקו בזמן הבית או בזמן הזה, האם היתר השתיה תלוי האם הכהן יודע את משמרתו או לא, ומה שורש המח' בין רבי לחכמים. גם הרמב"ם והראב"ד נחלקו במח' הראשונים, וראינו שאפשר לומר שהרמב"ם הסביר את רבי דווקא כך, שהוא חולק על חכמים רק כהן שלא מכיר את משמרתו, כי הוא רצה לומר שמחלוקת רבי וחכמים היא בנושא אחר, ולכ"ע אומרים 'מהרה יבנה בית המקדש'.
 "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך"

¹¹ כ"כ הכסף משנה שם.

¹² היד רמ"ה כותב: "ואף על גב דקיי"ל הלכה כרבי מחביריו ולא מחביריו הכא הילכתא כוותיה דהא אמר אביי כמהן שתו האידינא כהני חמרא כרבי דאלמא עבדו עובדא כוותיה דרבי ושרו להו למשתא חמרא". נראה שאפשר להסביר אותו גם כמו הר"ן, שלמרות שהיה צריך להיות הלכה כחכמים ולא כרבי, למעשה עושים כרבי משום שזה שעת הדחק. וכמו שכתב התוס' רא"ש לעיל שזה גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה. ואולי זה גם הפשט בר"ח (הובא לעיל הערה 4) שלמרות שאביי אמר שכהנים כיום שותים יין כדעת רבי, הוא עצמו נהג כחכמים ולא שתי יין.